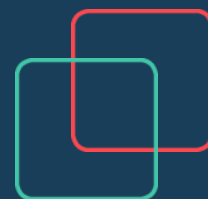

NEWSLETTER NKC

Čtvrtletní aktuality ze světa genderu a vědy

OBSAH

Jak podpořit vyšší
zastoupení žen ve vědě?

STRANA 2

Bezpečí a respekt
na univerzitách i ve vědě

STRANA 4

Plány genderové rovnosti:
jak jsme na tom?

STRANA 5

Pracovní skupina Lidé
ve vědě

STRANA 6

Marcela Linková zvolena
spolupředsedkyní nové
evropské podskupiny

STRANA 7

Novinky z Komunity
pro změnu

STRANA 10

Jedna velikost nestačí

STRANA 11

Rozhovor s laureátkou Ceny
Milady Paulové 2022

STRANA 14

Vážené čtenářky, vážení čtenáři,

máte před sebou první letošní newsletter, který vám přináší aktuální informace ze světa genderové rovnosti ve vědě.

Férové prostředí ve výzkumu i na univerzitách je pevně spojeno i s otázkou bezpečí a respektu, letošní rok proto bude právě tato problematika naším hlavním tématem. Na našich webových stránkách jsme vytvořili sekci věnovanou bezpečí a respektu ve vědecké a akademické sféře.

Bezpečí a respekt byly také hlavním motivem naší letošní kampaně u příležitosti Mezinárodního dne žen a dívek ve vědě, do které se zapojily univerzity, ombudsovy, experti a expertky, jednotlivé osobnosti i spolky a organizace, které se věnují řešení problematiky genderově podmíněného násilí a sexuálního obtěžování.

Nezapomínáme však ani na další témata a oblasti, které se týkají genderové rovnosti ve vědě. Na následujících stránkách proto najdete informace o tom, co nového se událo na poli rovnosti v české vědě i v zahraničí, aktuality z mezinárodních projektů, na kterých se podílíme, a chybět nebudou ani informace o tom, co pro vás chystá Komunita pro změnu a jaké akce plánujeme v nadcházejících měsících.

Zajímavé čtení vám za NKC přeje
Jana Novák Gabrielová

Jak podpořit vyšší zastoupení žen ve vědě? Pomůže i větší důraz na bezpečí a respekt ve vědecké a akademické sféře

U příležitosti Mezinárodního dne žen a dívek ve vědě jsme letos připravili informační kampaň zaměřenou na téma bezpečí a respektu v akademickém a vědeckém prostředí. Ta bude pokračovat v rámci celého roku. Zastoupení žen ve vědě je v ČR stále velmi nízké, 28 % představuje jedno z nejnižších čísel v rámci zemí EU. Kromě stereotypů, platových rozdílů nebo problémů se sladěním práce a péče hraje svou roli i celková kultura ve vědě a výzkumu. Jak ukázal evropský výzkum UniSAFE, na kterém se NKC podílí, 66 % žen studujících a pracujících v akademické sféře má nějakou zkušenost s genderově podmíněným násilím a obtěžováním. Setkání s takovým chováním přispívá k tomu, že ženy vědecké prostředí opouštějí nebo do něj ani nenastoupí.

„Z případů, které se v nedávné době objevily i v českém akademickém prostředí, je jasné, že se jedná o významný systémový problém a ne jen o excesy několika jednotlivců. Kultura vědeckých institucí musí projít změnou a instituce by se měly naučit tento problém řešit. Jejich prestiž by měla stát nejen na skvělých vědeckých výstupech, ale i na bezpečném a respektujícím prostředí, které umožní ženám i dalším lidem naplno rozvíjet svůj talent,“ uvedla ke kampani vedoucí NKC Marcela Linková.

Z výzkumu UniSAFE, na němž se NKC podílí a kterého se zúčastnilo přes 42 tisíc osob studujících a pracujících na univerzitách z 15 zemí Evropy, vyplynulo, že mezi dopady násilí a obtěžování patří mimo jiné sociální vyloučení, pocit ohrožení, pocit nepohody. Tento problém má také negativní vliv na práci i studium těch, kdo se s ním setkali. 70 % lidí, kteří čelili násilí nebo obtěžování, se potýká se sociálním vyloučením.

"Z případů, které se v nedávné době objevily i v českém akademickém prostředí, je jasné, že se jedná o významný systémový problém a ne jen o excesy několika jednotlivců."

Marcela Linková
NKC-GENDER A VĚDA

Negativní dopady na práci měl tento problém u 87 % osob a na studium u 90 % osob, které jej zažily. Následky násilí a obtěžování na ženy dopadají více než na muže. Častěji se cítí vyloučené, necítí se dobře nebo bezpečně. Nemohou se tak naplno věnovat vědecké činnosti nebo studiu a rozvíjet svůj talent.

Cílem kampaně NKC je nejen poukázat na to, o jak zásadní problém se jedná, jaké má formy a dopady na přeživší i osoby, které jsou svědky násilí a obtěžování. Vědecko-výzkumným institucím nabídne také příklady dobré praxe ze zahraničí. Součástí je i připomenutí výzvy Call for action, která je výstupem mezinárodní konference k genderově podmíněnému násilí pořádané NKC v listopadu 2022 v rámci českého předsednictví v Radě EU. O té jsme vás informovali v přechozím čísle Newsletteru.

Do kampaně za bezpečné a respektující prostředí se zapojila předsedyň AV ČR Eva Zažímalová, univerzity, velvyslanectví Německa, Kanady a Francie, neziskové organizace, experti a expertky i novinářka Linda Bartošová. Výstupy kampaně můžete sledovat na našich sociálních sítích pod hashtagem #bezpeciarepekt #safeacademia.

Bezpečí a respekt ve vědě a výzkumu

"Pouze v bezpečném a ohleduplném prostředí mohou vzdělávací a vědecké instituce plnit své základní funkce. Bezpečné a respektující prostředí je však potřeba budovat všude, ve všech institucích a organizacích, a pro všechny."

prof. Eva Zažímalová
předsedkyně AV ČR

#safeacademia
#bezpeciarepekt

Bezpečí a respekt ve vědě a výzkumu

"Bezpečné akademické prostředí je nejen podmínkou pro svobodnou tvorčí činnost a pro kvalitní výuku, přispívá také k formování hodnot mladé generace a mělo by být pozitivním příkladem."

prof. Milena Králíčková
rektorka
Univerzity Karlovy

#safeacademia
#bezpeciarepekt

Bezpečí a respekt ve vědě a výzkumu

"Součástí společenské role univerzit je kultivace prostředí. A cítit se bezpečně, je legitimní potřeba, na kterou má právo každý z nás."

Prof. MUDr. Martin Bareš,
Ph.D.
rektor Masarykovy
univerzity

#safeacademia
#bezpeciarepekt

Bezpečí a respekt ve vědě a výzkumu

"Vytvoříme-li férové a vstřícné prostředí, které respektuje individualitu každého člověka, ovlivníme tím nejen klima na univerzitách, ale v celé společnosti."

Doc. Dr. RNDr. Miroslav
Holeček
rektor Západočeské
univerzity

#safeacademia
#bezpeciarepekt

Bezpečí a respekt ve vědě a výzkumu

"Musíme vytvořit bezpečné a respektující prostředí a zajistit rovné podmínky pro profesní rozvoj talentovaných vědkyň. Na tuto problematiku je kladen patřičný důraz i v Německu."

J.E. p. Andreas Künne
velvyslanec Spolkové
republiky Německo

#safeacademia
#bezpeciarepekt

#safeacademia
#bezpeciarepekt

"Nová generace mladých lidí potřebuje vědět, že sexuální násilí v jakékoli formě je nepřijatelné. Je proto důležité, aby studentky a studenti cítili, že jim škola poskytuje bezpečné prostředí a anonymitu, a že pokud násilí nahlásí, neobráť se to proti nim."

Jiřka Poláková
ředitelka organizace
ProFEM

#safeacademia
#bezpeciarepekt

"Na řadě úrovní chybí základní uznání toho, že něco jako genderově podmíněné násilí existuje, že je to závažný problém a že prostupuje i naší společností, když navazuje na genderové nerovnosti a dále je posiluje, samozřejmě na průsečících s dalšími nerovnostmi."

Blanka Nyklová
socioložka, výzkumnice
NKČ-gender a věda

#safeacademia
#bezpeciarepekt

Linda Bartošová
novinářka

"Budovat bezpečné prostředí na univerzitách tu zjevně dlouho nebylo samozřejmostí, naopak. Opomíjelo se toxické chování, zneužívání moci, panovala atmosféra strachu a postihů. To vše je nebezpečný a zraňující mix, který může bujet jen na místech, která nejsou zdravá. Pojďme je zdravými údělat - spolu a beze strachu."

Bezpečí a respekt na univerzitách i ve vědě

Nově můžete na našich webových stránkách najít informace týkající se výskytu, prevence a řešení genderově podmíněného násilí v akademickém prostředí. Na tomto místě s vámi budeme sdílet důležité informace, zdroje k tomuto tématu a v budoucnu také nástroje, které lze v rámci instituce využít. Ty v současnosti vznikají v rámci evropského projektu UniSAFE, na kterém se jako NKC podílíme. Prozatím doporučujeme přečíst si praktický návod na to, jak mluvit o bezpečném a respektujícím prostředí v akademickém prostředí. K dispozici je vám také příručka Právní aspekty genderově podmíněného násilí, kterou pro nás připravila právnička Šárka Homfray.

27. ledna jsme se účastnili druhého ombudsmanského kolokvia a vůbec **prvního kolokvia pod záštitou** nově utvořené **Školské ombudsmanské platformy** (ŠOP). Naše vedoucí Marcela Linková s kolegyní Evou Oliva ve svém příspěvku hovořily o proměnách českého vysokoškolského prostředí vedoucích k zajištění bezpečného a férového prostředí pro všechny. Setkání na téma Profesní identita a principy fungování ombudsosob se zaměřilo nejen na roli a odpovědnosti ombudsosob, ale také na konkrétní přístupy ve věci prevence a efektivního řešení případů nepřijatelného a neetického chování a genderově podmíněného násilí na vysokých školách.

17. února Česká konference rektorů na svém zasedání odsoudila sexuální obtěžování a diskriminaci v prostředí univerzit. Rektoři českých vysokých škol vyzvali k tomu, aby problematické chování na univerzitě lidé netolerovali

a nepřehlíželi. Za zásadní označila konference rektorů to, aby vysoké školy byly bezpečným prostředím pro všechny, kdo zde studují a pracují. Klíčové je také to, aby v akademickém prostředí existovaly funkční postupy, které podobné jednání dokážou rychle rozpoznat a efektivně řešit. Celé prohlášení konference rektorů si můžete přečíst zde.

22. března jsme společně se studentskou Iniciativou Nahlas z Filozofické fakulty Univerzity Karlovy uspořádali **setkání pro univerzitní spolky**, které se věnují výskytu genderově podmíněného násilí (GPN) na vysokých školách. GPN představuje pro aktivistické skupiny, které se tématem zabývají, velmi náročné a citlivé téma. V řešení tohoto závažného problému vnímáme aktivity studentských spolků jako klíčové. Bohužel se ukazuje, že spolky v případě potírání GPN a dalších forem nepřijatelného chování často suplují roli instituce. Proto jsme se společně s Iniciativou Nahlas rozhodli uspořádat tříblokový vzdělávací seminář pro další univerzitní spolky, aby byly v tom, co dělají, v bezpečí jak pro sebe, tak také pro druhé. Workshop se zaměřil na právní aspekty GPN v akademickém prostředí pod vedením Šárky Homfray, která pro NKC připravila stejnojmennou příručku. Pod vedením sociálního psychologa Bronislava Farkače jsme sevěnovali tématu udržitelného aktivismu a Adéla Bartušková z organizace proFEM vysvětlila, jak bezpečně hovořit s traumatizovanou osobou. Více informací o workshopu najdete zde.

Plány genderové rovnosti: jak jsme na tom?

Členky týmu NKC Anna Donovalová a Hana Tenglerová v rámci projektu STRATIN+ aktuálně dokončily analýzu o situaci ve veřejném sektoru z hlediska plnění kritéria účasti v soutěžích Horizontu Evropa. Cílem materiálu je poskytnout zpětnou vazbu institucím formou doporučení, poukázat na příklady kvalitně zpracovaných plánů a podpořit implementaci plánů i přemýšlení o případných revizích. Zpráva byla zveřejněna začátkem dubna 2023.

Z analýzy vyplývá, že k lednu roku 2023 mělo plán genderové rovnosti celkem 70 organizací, které provádí výzkum ve veřejném sektoru (tj. 66 %). Konkrétně to bylo 71 % vysokých škol a 64 % výzkumných institucí. Ve většině případů plány kopírují povinné minimální požadavky, které stanovila Evropská komise. Všechny povinné požadavky ale splňuje pouze 33 % organizací, které provádí výzkumnou činnost ve veřejném sektoru v ČR. Plány vysokých škol jsou ve srovnání s těmi, které vytvořily výzkumné instituce, sice konzistentnější, ale povinné požadavky stanovené Evropskou komisí splňují s mírně nižší úspěšností než výzkumné instituce.

Vzhledem k tomu, že se plán genderové rovnosti jako podmínka účasti v Horizontu Evropa objevil teprve nedávno, je třeba brát v potaz to, že většina institucí tento dokument vytváří poprvé. Ačkoli je úroveň plánů různá, mnohé z nich jsou kvalitní a budou oporou pro další zlepšení ve fungování organizací.

„Chtěly bychom vyjádřit uznání všem, kdo vznik plánů koordinovali, podíleli se na jejich vzniku anebo jej ze své pozice

podpořili. Řada organizací se nyní ocitá na začátku nové fáze, fáze implementace, která je – má-li mít nějaký pozitivní dopad – snad ještě náročnější než samotný design a přijetí plánu. Je proto zásadní, aby se organizace a její představitelé nyní zaměřili na to, jak se daří jednotlivé aktivity plnit, a také je vyhodnocovali. My situaci budeme i v budoucnu mapovat,” konstatuje Hana Tenglerová.

Analýza je dostupná [zde](#).

Grantová agentura ČR má opatření na sladění péče s řešením projektů

V rámci snahy o vytváření vhodných podmínek pro kombinaci vědecké kariéry s péčí zavádí GAČR opatření pro sladění rodinného a profesního života řešitelů a řešitelek projektů, které získaly od agentury finanční podporu. Tato opatření je možné využít nejen v souvislosti s mateřstvím a rodičovstvím, ale také například při zdravotních komplikacích nebo během péče o osoby blízké.

Podrobný přehled všech opatření najdete [zde](#).

Pracovní skupina Lidé ve vědě Rady pro výzkum, vývoj a inovace

Na podzim roku 2022 došlo v souvislosti s výměnou značné části členstva Rady pro výzkum, vývoj a inovace k odvolání radní odpovědné za agendu genderové rovnosti Rut Bízkové a v návaznosti na to k pozastavení práce Pracovní skupiny pro rovnost žen a mužů ve vědě. V rámci nově jmenované Rady byly problematikou pověřeny Adéla Gjuričová (Ústav pro soudobé dějiny AV ČR) a Kateřina Ronovská (Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně). Vznikla nástupnická Pracovní skupina Lidé ve vědě, jejíž širší zaměření odráží i její název. Cílem této pracovní skupiny je zlepšování podmínek vědců a vědkyň v českém výzkumném prostoru, zejména pokud jde o odstraňování překážek v internacionalizované výzkumné praxi a také o rovnost příležitostí pro genderové, generační a vědeckostatusové skupiny.

Kromě obou odpovědných radní mají své zastoupení v této pracovní skupině také kabinet ministryně pro vědu a výzkum, MŠMT, TAČR, GAČR, Západočeská univerzita, společnost SIEMENS, nezisková organizace Czexpats in Science a také naše oddělní oddělení NKC. První setkání proběhlo 14. února 2023 a diskutovalo se o prioritách a plánu práce. Skupina se bude i nadále scházet jednou za dva měsíce s výjimkou letních měsíců. V roce 2023 se bude věnovat například spolupráci na revizích Národní politiky výzkumu, vývoje a inovací 2021+ a „Strategie rovnosti žen a mužů na roky 2021 až 2030 či sledování přípravy nového zákona o výzkumu, vývoji a inovacích. Podněty k činnosti pracovní skupiny

můžete zasílat na adresu lidevevede@vlada.cz.

Chtěli bychom touto cestou také velice poděkovat Rut Bízkové. Díky jejímu elánu a nasazení se podařilo problematiku genderové rovnosti nastolit jako téma, kterým se má Rada pro výzkum, vědu a inovace zabývat. V pracovní skupině za vedení Rut Bízkové vznikla například doporučení, která se týkala změny nedostatečného zastoupení žen v hodnotících panelech poskytovatelů, zavedení proplácení služeb péče z financí na účelovou podporu, poukázání na problematiku řetězení úvazků na dobu určitou nebo nového – nevýhodného – nastavení odměn českých výzkumníků/výzkumníků v Horizontu Evropa.

Minulá pracovní skupina také významně přispěla k zcitlivění rady poskytovatelů vůči problematice genderové rovnosti. Pozitivní posuny lze sledovat například u Ministerstva zemědělství, Ministerstva životního prostředí a nepřímo také u Ministerstva zdravotnictví. Podařilo se také otevřít diskuzi k tématu genderové dimenze v obsahu znalosti. Děkujeme za veškerou práci pro genderovou rovnost ve vědě a věříme, že i nová pracovní skupina posune tuto problematiku dál.

Marcela Linková

vedoucí
NKC-gender a věda

zvolena
spolupředsedkyní nové
evropské podskupiny
pro inkluzivní
genderovou rovnost

Marcela Linková zvolena spolupředsedkyní nové evropské podskupiny pro inkluzivní genderovou rovnost

Vedoucí NKC Marcela Linková se stala spolupředsedkyní Podskupiny Fóra ERA pro inkluzivní genderovou rovnost, která je novým poradním orgánem zřízeným Evropskou komisí a členskými státy. Podskupina spustila svoji činnost 14. 3. 2023. Přihlásilo se do ní celkem 21 členských států EU a také další zastřešující organizace (např. ALLEA/ Die Junge Akademie, CESAER, the Coimbra Group, EUA, EU-LIFE, EuroTech Universities Alliance, European Alliance for SSH, the Guild, Science Europe či YERUN). Podskupina se zaměří na plnění cílů agendy Evropského výzkumného prostoru (ERA Policy Agenda), které zahrnují například přístup nulové tolerance genderově podmíněného násilí nebo začlenění genderové dimenze do výzkumu a inovací.

Mezi letošní priority Marcely Linkové v její pozici spolupředsedkyně patří vyjednat s členskými státy a zastřešujícími organizacemi koncepční rámec pro přístup nulové tolerance genderově podmíněného násilí, plánuje také zahájit dialog se všemi relevantními aktéry v oblasti interseksionality a inkluzivity a věnovat se bude i práci s grantovými agenturami v oblasti genderové dimenze.

„Je skvělé, že tolik členských států a zastřešujících organizací přikládá tématu genderové rovnosti ve výzkumu takovou důležitost a chtějí se aktivně zapojit do dalšího rozvoje této priority,“ uvedla Marcela Linková. „Ráda bych navázala na skvělou práci předchozí Stálé pracovní skupiny pro gender ve výzkumu a inovacích. Ta v uplynulém období vůbec poprvé na této úrovni nastolila téma genderově podmíněného násilí. Situace se v oblasti genderové rovnosti sice zlepšuje, ale je zjevné, že potřebujeme posílit monitorování a evaluaci zaváděných kroků.“

Jen tak si můžeme ověřit, zda to, co děláme, má skutečný dopad na rovné podmínky pro všechny, na budování důstojného a bezpečného pracovního a studijního prostředí v akademické sféře. Veškeré výzkumy, které máme, ukazují, že před sebou máme ještě hodně práce,“ doplnila.

NKC – gender a věda představilo své evropské aktivity na 20. konferenci CZEDER

Dne 14. 3. 2023 se v Praze konal již 20. ročník konference České dny pro evropský výzkum – CZEDER. Letos poprvé se v rámci konference konala také výstava evropských projektů financovaných v Horizontu 2020 a Horizontu Evropa. NKČ – gender a věda zde představilo své projekty GENDERACTION (H2020, 2017–2021) a návazný GENDERACTIONplus (Horizont Evropa, 2022–2025).

Cílem obou projektů je přispívat k posílení genderové rovnosti v evropském výzkumném prostoru. Současný projekt GENDERACTIONplus sdružuje národní úřady z členských států a národní grantové agentury. Zaměřuje se na oblasti interseksionality a inkluзивity, genderově podmíněného násilí v akademickém prostředí, genderové dimenze ve výzkumu, monitoringu genderové rovnosti v ERA a na prosazování institucionální změny prostřednictvím plánů genderové rovnosti.

Konference Ending Gender-based Violence in Academia v reportu o genderové rovnosti v EU

V aktuálním reportu Evropské komise o genderové rovnosti v rámci EU má své místo i naše konference Ending Gender-based Violence in Academia. Tu jsme pořádali loni v rámci českého předsednictví v Radě EU. Máme radost, že se konferenci dostalo pozornosti v této publikaci, která shrnuje aktivity zaměřené na genderovou rovnost v zemích EU.

Report je ke stažení [zde](#).

Novinky ze světa

Přijímání osob ze zahraničí do výzkumu podporuje genderovou rovnost

Výzkumný tým ze Statistics Norway se zabýval tím, jestli a jaký má na genderovou rovnost ve výzkumu vliv zaměstnávání vědců a vědkyň ze zahraničí. Oproti jejich očekávání se ukázalo, že příchod lidí ze zahraničí pomohl k tomu, aby byla ve výzkumu větší genderová vyváženost.

Tým Kaji Wendt zjistil, že existuje spojitost mezi tím, že mají výzkumné týmy mezinárodní složení, a rostoucím zastoupením žen ve vyšších akademických funkcích. Zkoumali léta 2007 až 2018. V roce 2018 působilo na norských univerzitách, vysokých školách, výzkumných institucích přes 30 000 výzkumníků a výzkumnic. Více než 10 000 z nich mělo zahraniční původ.

„Kromě celkového počtu jsme se zaměřili na vývoj v různých oborech. V rámci každého oboru jsme se podívali na vývoj počtu nových „norských“ profesorů a počtu nových „zahraničních“ profesorů, a to jak u žen, tak u mužů v daných obdobích,“ uvedla pro server kifinfo.no vedoucí týmu Kaja Wendt. Ve většině z analyzovaných vědeckých oborů pomohlo přijímání osob ze zahraničí k tomu, aby v nich byla větší genderová vyváženost.

Celý rozhovor s Kajou Wendt si můžete přečíst [zde](#).

Výzkumný článek je dostupný [zde](#).

Férové rozdělování grantů pro australské výzkumníky a výzkumnice ve zdravotnictví

Australská Národní rada pro zdravotnický a lékařský výzkum (NHMRC) si v rámci řešení nerovnosti mezi muži a ženami, která panuje ve financování výzkumu, stanovila od letošního roku cíle pro to, aby z grantů určených vedoucím výzkumným pracovníkům (Investigator Grants) udělovala stejný počet grantů ženám i mužům.

Grantový program pro výzkumné pracovníky je největším finančním programem NHMRC a představuje významnou investici do australských pracovníků ve zdravotnictví a lékařském výzkumu. Granty poskytují pětileté stipendium a podporu výzkumu pro vynikající výzkumné pracovníky ve všech fázích jejich vědecké dráhy.

Celý článek si můžete přečíst [zde](#).

Novinky z Komunity pro změnu

První letošní workshop Komunity pro změnu se věnoval monitoringu a evaluaci aktivit plánu genderové rovnosti

První letošní workshop Komunity pro změnu proběhl 18. dubna 2023 opět hybridní formou v prostorách Sociologického ústavu AV ČR a také na platformě Zoom.

Monitoring a evaluace byly představeny jako nedílná součást implementace plánu genderové rovnosti. Diskutovali jsme základní koncepty a indikátory měření v návaznosti na doporučené tematické oblasti plánu genderové rovnosti. Představily jsme také nástroj pro monitoring vyvíjený v rámci projektu sdílených činností STRATIN+.

V menších pracovních skupinách si všichni mohli vyzkoušet tento nástroj použít na konkrétní oblasti plánu genderové rovnosti.

V závěrečné diskusi byl prostor pro zpětnou vazbu a diskusi dalších potřeb, které vyvstávají v souvislosti s monitoringem a evaluací plánů genderové rovnosti na výzkumných a vysokoškolských institucích.

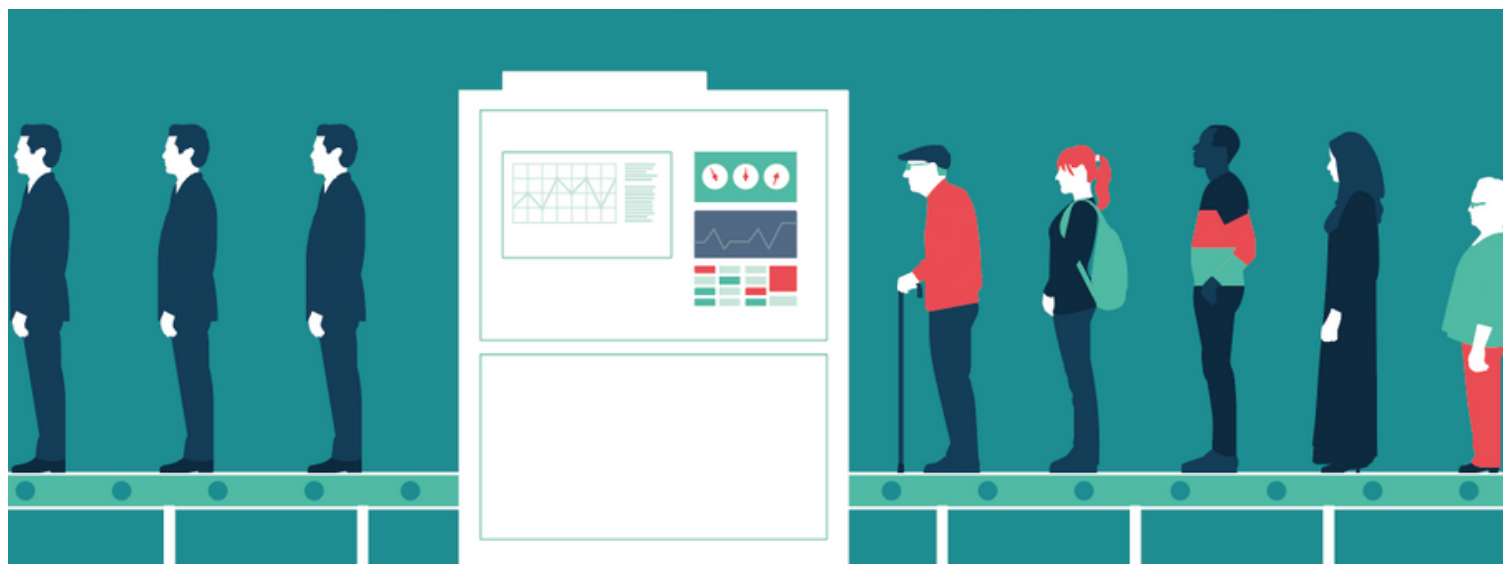
Workshop byl určen především těm členkám a členům Komunity pro změnu, kteří mají na starost agendu genderové rovnosti ve své domovské organizaci.

Zapojit se do Komunity pro změnu můžete i vy. Přihlašte se u nás na webu [zde](#).

Cíle workshopu:

- představení monitoringu a evaluace
- a základních konceptů, zasazení do kontextu cyklu GEP, důležitost monitoringu a evaluace pro proces institucionální změny
- představení metodiky monitoringu a evaluace
- prohloubení znalostí týkajících se indikátorů, jejich stanovení a vyhodnocování včetně procesu vedoucího k jejich definování, příklady možných indikátorů dle tematických oblastí GEP
- osvojení terminologie a základní metodologie k nástrojům představeným na workshopu
- sdílení zkušeností (dobrá i špatná praxe) v oblasti monitoringu plnění aktivit GEP

Jedna velikost nestačí, ani když jde o duševní zdraví

I když to na první pohled může vypadat, že v oblasti duševního zdraví existují jen „přirozené“ odlišnosti, často do hry vstupují sociálně konstruované rozdíly, které se zakládají na odlišných rolích, očekáváních nebo stereotypech, které jsou genderově podmíněné. Naše duševní zdraví je tak ovlivněno různými zkušenostmi, stresory a situacemi. Opomenutí genderové dimenze ve výzkumu proto může vést k chybným závěrům a ty mohou mít negativní dopady nejen na ženy, ale také na muže[1].

Genderové role mají za následek nejen odlišnosti v samotném duševním zdraví, například ve výskytu či symptomech duševních onemocnění, ale vedou také k rozdílnému přístupu v péči o něj. Muži si například o odbornou pomoc říkají statisticky méně než ženy, což vychází právě z odlišné genderové socializace a společenských očekávání[2]. I když se rozdíly ve výskytu konkrétního duševního onemocnění nemusí nutně projevovat, muži a ženy mohou mít například odlišné symptomy. Obecně jsou internalizační poruchy častější u žen a externalizační u mužů[3].

Genderová dimenze je významná ve všech oblastech, které se týkají duševního zdraví. Gender je navíc relevantním faktorem nejen na straně pacientů a pacientek, ale také na straně lékařů a lékařek a psychologického personálu. Důvodem jsou předsudky, které jsou přítomné nejen ve společnosti jako takové, ale i ve vzdělání lidí, kteří pečují o duševní zdraví ostatních. Například historický pohled na ženy jako na „hysterické“ má výrazný dopad na to, jak lékaři a lékařky přistupují k pacientkám. Mnohem častěji ženám s těmi samými příznaky nebo stupněm bolesti, jako mají muži, předepisují léky na uklidnění, zatímco mužům léky na bolest[4].

Genderová dimenze ADHD

V případě ADHD se výzkumy do devadesátých let zaměřovaly primárně na muže, a pokud se v nich vyskytovaly ženy, jejich symptomy se srovnávaly s těmi „mužskými“. Tyto příznaky tak byly považovány za univerzální, což není v oblasti medicíny ojedinělý případ. První výzkum, který se zaměřoval pouze na dívky s ADHD, byl publikován až

v roce 2002[5]. Podle amerického Centra pro kontrolu a prevenci nemocí (CDC) je u chlapců 13% pravděpodobnost, že jim bude diagnostikována porucha ADHD, u dívek je jen 6%[6]. Tento rozdíl ale nemusí být nutně způsoben tím, že má ADHD mezi dívkami nižší prevalenci, ale spíše tím, že se u dívek ADHD projevuje jinak, a jeho symptomy tak často mohou být méně nápadné, a tedy i náročnější na rozpoznání.

Symptomy jsou často závislé na genderu a pohlaví – ženy mají častěji internalizující symptomy (např. nepozornost) a muži naopak externalizující symptomy (např. impulzivita a hyperaktivita)[7]. Ženy s ADHD si také v důsledku odlišné socializace, která u dívek klade větší důraz na kontrolu jejich projevů a chování, mohou vytvářet lepší strategie zvládání ADHD. Proto pak mohou lépe maskovat nebo zmírňovat jeho dopady a symptomy[8]. V dětství tak mohou u dívek symptomy ADHD zůstat delší dobu bez povšimnutí.

Vzhledem k historickému chápání ADHD, které je mimo jiné založené na výzkumech, kde ženy ve výzkumném vzorku zcela chyběly, je pravděpodobnější, že jejich příznaky nebudou rozpoznány, a tím pádem je také méně pravděpodobné, že podstoupí diagnostiku a léčbu. Právě pozdější diagnostika pak může zapříčinit závažnější symptomy v průběhu života. I proto je důležité zaměřit se nejen na pohlaví, které se na první pohled může zdát významnějším, ale vzít v potaz i genderovou analýzu a genderové stereotypy v péči o duševní zdraví, které mohou být důvodem k odlišné prevalenci ADHD mezi muži a ženami.

LGBTQ+ lidé a menšinový stres

Americká psychologická asociace (APA) definuje menšinový stres jako fyziologické a psychologické důsledky nepříznivých

sociálních podmínek, které zažívají etnické a rasové menšiny, lesby, gayové, bisexuální a transgender osoby a další příslušníci stigmatizovaných skupin ve společnosti[9]. Nejedná se tedy o běžný typ stresu, kterému je vystavena celá populace. Tento typ stresu je způsoben příslušností k některé z marginalizovaných skupin a žitou zkušeností se stigmatizací ze strany většinové společnosti.

Vyšší prevalence problémů v oblasti duševního zdraví – například deprese, úzkost nebo suicidialita – u LGBTQ+ osob je poměrně dobře zmapovaná.[10] což znamená, že i negativní dopady přímé a nepřímé diskriminace a marginalizace na jednotlivce a skupiny LGBTQ+ osob jsou nám známé (viz například zde[11]). V Británii se 64 % LGBTQ+ lidí setkala s násilím nebo zneužíváním, 35 % v práci skrývá svou identitu, protože se bojí diskriminace, 18 % uvedlo, že byli na základě své identity diskriminováni, když se snažili získat práci, a 70 % trans osob uvádí, že se v přístupu k zdravotním službám setkává s transfobií[12].

Jednou z oblastí, kde se LGBTQ+ lidé setkávají se stigmatizací a diskriminací, je tedy i zdravotní péče. Celkem 23 % LGBTQ+ osob bylo svědky diskriminačních nebo negativních poznámek ze strany zdravotnického personálu, 14 % se vyhýbá ošetření ze strachu z diskriminace, 45 % trans osob uvedlo, že jejich praktický lékař dobře nerozumí jejich potřebám (u nebinárních

osob je to 55 %)[13]. I proto je důležité, aby se v rámci systému zdravotní péče setkávali s lidmi, kteří rozumí menšinovému stresu a umí dobře pracovat s vlastními předsudky.

Více se dočete u nás na webu [zde](#).

[1] CIHR Institute of Gender and Health (2012). What a Difference Sex and Gender Make: A Gender, Sex and Health Research Casebook

[2] Pattyn, E., Verhaeghe, M., & Bracke, P. (2015). The gender gap in mental health service. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*, 50(7), 1089–1095.

[3] European Institute for Gender Equality. (n.d.). Gender differences in mental disorders begin early in life. <https://eige.europa.eu/publications/gender-equality-index-2021-report/gender-differences-mental-disorders-begin-early-life>

[4] Chen, E. H., Shofer, F. S., Dean, A. J., Hollander, J. E., Baxt, W. G., Robey, J. L., Sease, K. L., & Mills, A. M. (2008). Gender disparity in analgesic treatment of emergency department patients with acute abdominal pain. *Academic emergency medicine : official journal of the Society for Academic Emergency Medicine*, 15(5), 414–418.

[5] Hinshaw, S. P. (2002). Preadolescent girls with attention-deficit/hyperactivity disorder: I. Background characteristics, comorbidity, cognitive and social functioning, and parenting practices. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 70(5), 1086–1098.

[6] Centers for Disease Control and Prevention. (n.d.). Data and Statistics About ADHD. <https://www.cdc.gov/ncbddd/adhd/data.html>

[7] Quinn, P. O., & Madhoo, M. (2014).

A review of attention-deficit/hyperactivity disorder in women and girls: uncovering this hidden diagnosis. *The primary care companion for CNS disorders*, 16(3).

[8] Ibid.

[9] American Psychological Association. (n.d.). minority stress. *APA Dictionary of Psychology*. <https://dictionary.apa.org/minority-stress>

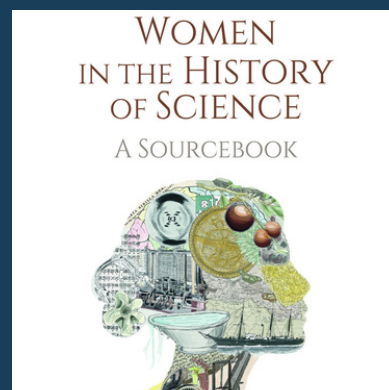
[10] V České republice se menšinovému stresu a duševnímu zdraví LGBTQ+ osob věnuje například Michal Pitoňák.

[11] Higa, D., Hoppe, M. J., Lindhorst, T., Mincer, S., Beadnell, B., Morrison, D. M., Wells, E. A., Todd, A., & Mountz, S. (2014). Negative and Positive Factors Associated With the Well-Being of Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, Queer, and Questioning (LGBTQ) Youth. *Youth & society*, 46(5), 663–687.

[12] Stonewall. (2016, March 8). LGBTQ+ facts and figures. <https://www.stonewall.org.uk/lgbtq-facts-and-figures>

[13] Stonewall. (2016, March 8). LGBTQ+ facts and figures. <https://www.stonewall.org.uk/lgbtq-facts-and-figures>

Tip ke čtení

Ženy v dějinách vědy

Kniha *Women in the History of Science* přináší soubor primárních zdrojů, které ukazují zapojení žen do vytváření vědeckých poznatků napříč světem.

Každý primární zdroj je doplněn vysvětlujícím textem, otázkami k diskusi a bibliografií. Kniha je uspořádaná podle časových období a zahrnuje historii vědy od roku 1200 př. n. l. až do 21. století. Je rozčleněna podle dvanácti rozsáhlých témat. Ocení ji každý, koho zajímají dějiny žen ve vědě, technice, matematice, medicíně a kultuře.

Publikace je zdarma ke stažení [zde](#).

Ženy ve vědě

Rozhovor s laureátkou Ceny Milady Paulové 2022 prof. Evou Kubala Havrdovou

Profesorka Eva Kubala Havrdová patří mezi nejuznávanější představitele oboru neurologie a klinické medicíny v České republice a mezi přední světové osobnosti na poli klinického výzkumu roztroušené sklerózy (RS) a dalších demyelinizačních a autoimunitních onemocnění nervové soustavy.

Mohla byste prosím v krátkosti říci, čemu se věnujete?

Věnuji se roztroušené skleróze, což je autoimunitní onemocnění mladých lidí. Často je zaměňováno se stařeckou sklerózou, ale toto je něco jiného. Jde o reakci imunitního systému proti vlastnímu nervovému systému.

Proč jste se začala věnovat právě tomuto onemocnění?

Výzkum roztroušené sklerózy (RS) spojuje mé dvě dávné lásky, kterými jsou nervový systém a imunologie. Před čtyřiceti lety, když jsem začínala, to nebyla kombinace, která by se běžně zkoumala dohromady, protože v té době většina neurologů na světě nevěřila tomu, že má roztroušená skleróza cokoli společného s imunitním systémem. Můj geniální učitel, profesor Pavel Jedlička, který pracoval na katedře neurologie a na Neurologické klinice v Krči, což byla tehdy klinika Institutu pro postgraduální vzdělávání ve zdravotnictví, se této problematice však věnoval již řadu let a byl mnoho let napřed před světovým výzkumem v této oblasti. Už tehdy léčil pacienty prostředky, kterými se léčily jiné autoimunitní choroby, tedy kortikosteroidy a imunosupresí. No a mě to hrozně zaujalo, protože to byl obrovský rozdíl oproti tomu, co jsem

viděla za studií na zdejším pracovišti, tedy Neurologické klinice 1. LF UK. Zatímco tady leželi v podstatě nehybní pacienti a byli léčeni slunečnicovým olejem a vitamínem B12, tak pan profesor Jedlička se pacientům věnoval s jakousi jasnozřivostí a o několik dekád dříve než ostatní léčil jejich imunitní reakci proti nervovému systému. A to se mi moc líbilo, protože ti lidé často přišli ochrnutí a odcházeli po svých. Řekla jsem si, že to bych chtěla dělat, a učila jsem se od něj.

Rozšířil se od té doby přístup profesora Jedličky?

Ano, postupem doby přišla první biologická léčba, která byla schválena FDA (Úřad pro kontrolu potravin a léčiv v USA), a já jsem byla oslovena, abych vytvořila centrum pro roztroušenou sklerózu. V roce 1996 jsem tedy odešla z Krče na Neurologickou kliniku 1. lékařské fakulty UK, kde pracuji dodnes. Dnes jsme jedním z největších center v Evropě, které léčí roztroušenou sklerózu na velmi dobré úrovni.

V rozhovorech často zmiňujete, jak je důležité, aby se s pacienty aktivně pracovalo v případě, že trpí depresi. Tato léčba, například nějaká forma psychoterapie, však není hrazena pojišťovnami. Posunuje se v tomto směru něco k lepšímu?

Ano, zdá se, že se to přeci jen trochu posouvá. To byla také jedna z mých průkopnických myšlenek, potřeba

psychoterapeuta v léčbě RS. Představte si, že je vám 25 let a je vám sděleno, že máte roztroušenou sklerózu, že se to nedá vyléčit a že přes všechny snahy možná skončíte na vozíku. Z toho není radostný opravdu nikdo. Depresi pak léčíme farmaky, ale ta jsou jen tak účinná, jako je psychoterapie, takže úplně nejlepší je to spojit a zdvojnásobit ten efekt. Je potřeba spolupracovat i s fyzioterapeuty, ergoterapeuty, zdravotními sestrami. Celkově dosud není ideální komplexní péče, což se netýká jen vyjednávání s pojišťovnami, ale také s dalšími orgány, jako je SÚKL či Ministerstvo zdravotnictví. V České republice je nyní patnáct center vysoce specializované péče, což považuji za svůj velký úspěch, ale možnosti financování těchto odborníků jsou v nich bohužel velice různé a celkově nedostatečné.

Podle toho, co říkáte, jde v léčbě RS o opravdu celistvou péči o dotyčné pacienty, je tomu tak?

Ano, často si lidé musí celkově přenastavit životní hodnoty, což může být velice náročné. Jde o to, aby pacient pochopil, že i když má chorobu mozku, může pracovat na tom, aby byl jeho

mozek v rámci možností co nejzdravější (přístup tzv. brain health). Pro to ale musí udělat nějaké věci: nekouřit, nepít nadměrné množství alkoholu, hlídat si váhu, cvičit, přiměřeně zdravě jíst, dostatečně spát, vyhýbat se stresu, léčit komorbidity. Když bude mít vysoký tlak, nezabije ho roztroušená skleróza, ale mrtvice nebo infarkt. Je důležité mít aktivní přístup a jakékoli změny, které pacient pozoruje, ihned konzultovat s lékařem. Jedná se o takzvané ataky, jejichž včasné řešení zvyšuje šanci, že se problém zaléčí a stav se opět zlepší.

Jak silné mohou tyto ataky být?

Některé mohou být velmi těžké. Najednou vám například mohou ochrnout obě nohy a nemůžete chodit. Pokud však dostanete dostatečnou dávku kortikosteroidů, tak se to za časlepší tak, že odejdete po svých.

Je možné hovořit o nějaké prevenci roztroušené sklerózy?

Doufáme, že v budoucnu se dostaneme až k něčemu, co by bylo možné nazvat prevencí nebo spíše extrémně časnou léčbou v době, než se vyvinou první příznaky, protože je známo, že už asi pět let před jejich rozvinutím se něco děje. Člověk cítí, že mu není dobře, je unavený, má deprese, časté infekce. Chodí po doktorech, ale protože je mladý, tak jeho obtíže bohužel nejsou brány dostatečně vážně.

Celý rozhovor najdete u nás na webu [zde](#)

České věda v genderové rovnosti výrazně zaostává, společnost však tento problém přehlíží

21. března jsme spolu s Učenou společností ČR pořádali panelovou diskuzi nazvanou Gender a rovnost ve vědě – co ji podrývá a co jí prospívá? Cílem diskuze bylo podívat se na české vědecké prostředí z pohledu rovnosti šancí.

V posledních dvaceti letech je v Evropě i mimo ni vidět pozitivní vývoj z hlediska rovnosti ve vědě. Roste povědomí o otázkách genderové rovnosti ve výzkumu, vznikají nové studie, výzkumné a vysokoškolské instituce přijímají opatření, která se zaměřují na změnu ve strukturálním fungování. Podíl žen mezi absolventy doktorského studia a výzkumnými pracovníky roste, stejně jako podíl žen ve výzkumu. V České republice to ovšem neplatí, zastoupení žen stagnuje již více než deset let na úrovni 28 % a plány genderové rovnosti zůstávají zatím spíše na papíře.

Zároveň došlo k významným změnám v systémech výzkumu a vysokého školství a v jejich řízení. Některé z nich mají ale na genderovou rovnost negativní dopady. V ČR k tomu přispívá i nastavení rodinné a sociální politiky obecně.

Úvodní přednáška vedoucí NKC Marcely Linkové zmapovala posun od „nápravy žen“ (fixing women) k „nápravě institucí“ (fixing institutions) a „nápravě znalostí“ (fixing knowledge) a představila konkrétní příklady aktivit, které mohou situaci měnit.

Následovala pestrá diskuze, které se účastnili:

- doc. MUDr. Hana Brožová, Ph.D., z Neurologické kliniky 1. LF UK a VFN
- MUDr. Barbora East, Ph.D., ze III. chirurgické kliniky FN Motol a 1. LF UK
- naše kolegyně Nina Fárová, Ph.D.
- prof. Ing. Štěpán Jurajda, Ph.D., CERGE-EI,
- doc. RNDr. Pavlína Maloy Řezáčová, Ph.D., z Ústavu organické chemie a biochemie AV ČR
- prof. PaedDr. Radka Wildová, CSc., vrchní ředitelka sekce vysokého školství, vědy a výzkumu MŠMT.

Na záznam diskuze se můžete podívat [zde](#) na YouTube Učené společnosti. Shrnující článek o diskuzi si můžete přečíst také na webu [Akademie věd](#).

Plánované akce

Brunch pro začínající vědkyně

16. srpna proběhne v pražské Vile Lanna naše tradiční akce pro začínající vědkyně, tedy brunch s vědeckou osobností. Letos naše pozvání přijala paní **prof. MUDr. Eva Brichtová, Ph.D.**, zástupkyně přednosta Neurochirurgické kliniky Lékařské fakulty Masarykovy univerzity. Paní profesorka je jednou z několika málo žen, které se v ČR věnují neurochirurgii. S vědkyněmi na začátku vědecké dráhy se na brunchi podělí o své zkušenosti i výzvy, s nimiž se během své práce setkala.

Brunch pro zahraniční vědkyně

V letošním roce jsme se rozhodli uspořádat poprvé také brunch pro zahraniční postdoktorandky. Rádi bychom i jim nabídli bezpečný prostor pro vzájemné sdílení zkušeností. Ty jsou specifické a plynou z toho, že vědeckou dráhu rozvíjejí tyto ženy v cizí zemi a často narážejí nejen na jazykovou bariéru. Akce proběhne **14. června** v Kampusu Hybernská a naše pozvání přijala **Mgr. Mariya Shamzhy, Ph.D.**, z Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy, laureátka Ceny Neuron 2022.

Newsletter 1/2023

Newsletter vydává Národní kontaktní centrum – gender a věda Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i. ISSN 1801–7339.

Newsletter vychází s podporou projektu sdílených činností CZERA (identifikační kód MS2103, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR).

Adresa redakce: Jilská 1,
Praha 1 110 00

Redakce: NKC – gender a věda

K odběru newsletteru se lze přihlásit na webových stránkách www.genderaveda.cz

Víte o nějakém zajímavém tématu, o němž chcete číst v našem newsletteru? Napište nám na nkc@soc.cas.cz

Sledovat nás můžete také na sociálních sítích:

facebook.com/NKCgenderaveda

twitter.com/NKC_CZ

instagram.com/nkc_gender_a_veda

linkedin.com/company/nkc-genderaveda